

УДК 329.8(477,83+438)

УКРАЇНЬСЬКА ТА ПОЛЬСЬКА ЛІВИЦЯ В ГАЛИЧИНІ: ДІАЛОГ І ПРОТИБОРСТВО (КІНЕЦЬ ХІХ ст. – ПОЧАТОК ХХ ст.)

Ігор Бегей

*Львівський інститут банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України,
кафедра суспільних дисциплін,
вул. Січових Стрільців, 11, м. Львів, 79005, Україна
e-mail: begej@i.ua*

Проаналізовано відносини польських та українських політичних партій лівого спектра у Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Охарактеризовано особливості їхнього розвитку, спільні й відмінні ознаки, соціальну базу, ставлення до українського національно-культурного руху.

Ключові слова: соціалізм, Галичина, протиборство, Русько-українська радикальна партія (РУРП), Українська соціал-демократична партія (УСДП), Польська партія соціал-демократична (ППСД).

У Галичині упродовж кінця ХІХ ст. – першої половини ХХ ст. між українськими та польськими партіями лівиці склалися непрості відносини. І якщо, на думку І.-П. Химки, молоді українські соціалісти відмежувалися від народовців і москвофілів, зате почали тісніше співпрацювати з «польськими товаришами» у 70-х роках ХІХ ст., то «з початку 80-х рр. тісне співробітництво польських та українських соціалістів у Галичині поступово почало згортатися. – слушно зазначає О. Жерноклеєв. – Польські соціалісти, передусім в еміграції, висунули на перший план національне питання»[6, с. 69].

Польські й українські політологи, історики приділяли чимало уваги суспільно-політичним процесам в Австро-Угорській імперії, проте залишили невизначеним комплекс проблем, безпосередньо пов'язаних із взаємовпливами та протиборством соціалістичних політичних сил. Джерельну основу нашої статті становлять матеріали періодичної української та польської періодичної преси, спогади учасників соціалістичного руху.

Організаційне зміцнення соціалістичного руху в Австро-Угорщині у масштабах країни започатковане 1889 р., після утворення Соціал-демократичної робітничої партії Австрії (СДРПА). У листопаді наступного року було створеноу Львові Галицьку робітничу партію (ГРП), яка після І з'їзду (1892 р.) перейменована на Соціал-демократичну партію Галичини, з 1893 р. – Силезії (СДПГС). Вона керувалась програмними принципами австрійської соціал-демократії і була її автономною секцією, об'єднуючи польських, українських та єврейських робітників краю [18].

Відносини між українськими та польськими соціалістами загострилися після утворення 4–6 жовтня 1890 р. Русько-української радикальної партії (РУРП), що ідеологічно опиралася на соціалізм [20]. Сучасні науковці зазначають: «практично від самого моменту виникнення робітничої та Русько-української радикальної партій намітилися основні тенденції та проблеми в розвитку стосунків між ними, а фактично – між галицько-польським і галицько-українським соціалістичними рухами, організаційними формами яких вони по суті були» [6, с. 69].

Так, орган РУРП – часопис «Народ» – привітав виникнення у Галичині робітничої партії, акцентуючи на прагненні до дружніх стосунків та тісної взаємодії з нею у боротьбі за свободу й освіту для працюючого люду – і робітників, і хліборобів. Однак, констатував дослідник, українські радикали дорікали ГРП за те, що вона відразу, в момент утворення, не оголосила чіткого змісту своєї програми, загал робітників у Галичині погано ознайомлений з ідейною платформою європейських соціал-демократичних партій, тому простого декларування приналежності до соціал-демократії украї недостатньо. Водночас РУРП резервувала для себе право на самостійне існування та діяльність як партії українського селянства, мотивуючи це специфікою становища селян і мовно-національними відмінностями у східній частині коронного краю [6, с. 69].

У статті «Нова партія» ГРП констатувала: довкола часопису «Народ» почало групуватись «усе, що є живіше й шляхетніше серед русинського суспільства». Коментуючи програмові засади РУРП, подані в реферативному викладі, орган ГРП наголошував: її мета – запровадити суспільний лад, який би ґрунтувався на науковому соціалізмі. Тобто радикали прагнуть, аби «власність була спільною для цілого народу, хочуть усунути працю найману, що є підставою визиску. Це їх перше жадання, цим зближуються вони до нашої партії робітничої» [19, с. 2]. Однак газета запитувала: «Чому не назвалися соціалістами, а тільки радикалами?», бо, мовляв, у цьому – найслабший аспект української партії, яка, дотримуючись засад наукового соціалізму, мала би звернутися до «пролетаріату робітничого, котрий є єдиним класом у суспільстві, що може запровадити соціалістичний порядок у світі» [6, с. 69].

Усе ж таки впродовж 90-х рр. XIX ст. українські й польські соціалісти співпрацювали на ґрунті організації масових віч і боротьби за покращення становища робітництва. Так, 18 червня 1893 р. у Станіславі соціал-демократи спільно з РУРП провели віче за участю близько 1 тис. осіб [13, арк. 23]. Ліві сили об'єднувало й спільне відзначення Першотравневих свят.

Проте негативи такої співпраці були очевидними:

1. Пропагандистська й організаційна робота у СДПГіС здійснювалась польською мовою, що сприяло колонізації українських робітників.
2. СДРПА поступово перетворювалася на об'єднання національних партійних організацій.
3. Члени СДПГС залучали членів партії-українців до святкування польських національних свят.

Згодом РУРП пропагувала ідею федералізації СДПГС за національною ознакою, пропонуючи перетворити партію на союз трьох національних робітничих партій-секцій – української, польської та єврейської, зі своїми друкованими органами [10, с. 179]. Натомість І. Дашинський відповів: у Галичині досі немає української соціалістичної партії, оскільки РУРП, на його думку, не є послідовно соціалістичною і «балаєсує між різними програмами». Лідер СДПГС рекомендував створити у партії спеціальний український агітаційний комітет і видавати окремий, український соціалістичний часопис [6, с. 153].

Ситуація у політичному таборі лівіці Галичини ускладнилася після утворення 1893 р. ППС (на програмних засадах, розроблених на Паризькому з'їзді польських соціалістів (1892 р.). Ухвалений «Нарис програми» указував на відновлення державної незалежності Польщі як на головну умову втілення соціалістичних ідей у країні й висунув гасло «незалежної демократичної народної республіки» [18].

Остаточно розмежувались українська та польська лівці у середині 90-х рр. XIX ст. Передумови «розриву» заклав виступ члена РУРП Л. Турбацького 3 березня 1895 р. на партійній нараді СДПГС. Радикал закликав об'єднати РУРП і СДПГС у «Галицьку соціалістичну партію» з двома автономними відділами – селянським і робітничим, аби «польські й українські робітники, з одного боку, та українські селяни – з другого, творили дві часті одної партії, правлячі ся цілком самостійно і відрубно» [8, с. 72]. Така ідея спричинила критику провідних діячів РУРП. Зокрема М. Павлик зазначив: «русинам абсолютно ніщо робити в польських організаціях, а треба мати свої власні»; цілком окрема організація українських робітників – «се неминуча умова розвитку української ідеї» [9, с. 89]. У виступі на черговому з'їзді РУРП у вересні 1897 р. І. Франко назвав галицько-польську соціал-демократію «найтяжчим ворогом» радикальної партії: «Розбивають нам віча, шкалюють наших працівників, відвертають нам молодь, котра видить у нас всі неконсеквенції – в них всі консеквенції» [4, с. 148]. До речі, наприкінці 1903 р. із РУРП виокремилась Українська соціалістична партія, більшість членів якої невдовзі влилася до лав ППС.

Започаткований першим партійним конгресом (1903р.) процес унезалежнення української соціал-демократії значно пришвидшився в 1906 - 1907 рр. Серед дослідників історії УСДП існує думка стосовно її повної ідейної, політичної й організаційної залежності аж до 1905 р. від ППСД. Однак теза про ідейно-політичну залежність УСДП від ППСД – дискусійна, про неї можна говорити хіба зі значними застереженнями [2].

Політична позиція молодого української соціал-демократії спростовує твердження про повну політичну залежність УСДП від ППСД. Проти неї засвідчує і те, що створення УСДП мало припинити процес спольщення українських робітників. Можна погодитися з існуванням організаційної та фінансової залежності УСДП від ППСД. Однак варто продовжити її термін найменше до 1907 р. Саме тоді констатується в центральному друкованому органі УСДП «Земля і воля», українська соціал-демократія як національна організація за формою й інтернаціональна за змістом стає фактично організацією [11]. Аналіз подальшого розвитку подій у партії підтверджує: лише 1907 р. у ній утвердилися тенденції, котрі в підсумку сприяли її організаційній самостійності [2].

Наголосимо, що процес повного відокремлення Української соціал-демократичної партії Галичини і Буковини зі складу Польської партії соціал-демократичної Галичини та Силезії був достатньо складним і тривалим. Його можна розподілити на три періоди: перший 1899–1903 рр.; другий – 1903–1907 рр., третій – на 1911–1919 рр. Упродовж усіх періодів існувало приховане чи явне протиставлення не лише між двома партіями, а й усередині УСДП між самостійницьким та інтернаціоналістським таборами. Найбільшим подразником непорозумінь і конфліктів між ними стала невирішеність українського національного питання [2, с. 59].

На поглибленні непорозумінь усередині УСДП, між її самостійницькою течією і ППСД, позначилося різне розуміння співпраці з іншими українськими партіями та ППСД, ставлення до формування національних соціал-демократичних партій в Австрії узагалі й Галичині зокрема. Самостійницький табір був прихильником не меншої (якщо не більшої) співпраці з іншими українськими партіями порівняно з ППСД, підтримував створення єврейської соціал-демократичної партії в Галичині та «сепаратизм» чеських соціал-демократів, котрі, до речі, відповідали їм взаємністю. Позиція «інтернаціоналістів» у цих питаннях збігалася з польською.

Однак, незважаючи на сказане, помилково вважати, що партії української та неукраїнської лівці не співпрацювали, тим паче, в умовах недемократичного

законодавства Австро-Угорщини й утисків і дискримінації робітників. Існувало два напрями співпраці: по-перше, з політичними партіями Наддніпрянщини та, по-друге, з польськими політичними партіями. Одразу ж зауважимо: що відносини РУРП – УРП, УСДП із наддніпрянцями виявилися тенденційними. Чи не єдиний виняток – співпраця у видавництвах і Закордонному комітеті РУП [2, с. 59].

Значно ефективнішою була співпраця з польськими соціалістами, яка виявлялась переважно у політичних акціях (страйках, мітингах і под.) [2, с.62]. Так, 23 листопада 1905 р. у Львові відбулась організована спільно польськими й українськими соціал-демократами півторатисячна маніфестація за загальне виборче право. М. Ганкевич, С. Вітик, Т. Мелень неодноразово виступали на мітингах, котрі організовували польські соціалісти. Загалом лишень у квітні – вересні 1906 р., тобто за півроку, за неповними офіційними даними, українські й польські соціал-демократи провели в Східній Галичині понад 270 мітингів і зборів [2, с. 62].

Попри співпрацю в окремих сферах, на початку ХХ ст. здійснюється поетапне «відокремлення» української лівиці від польської. На конференції УСДП, що відбувалася 27–28 січня 1906 р. у Львові, поборники усамостійнення партії розпочали гостру полеміку з прихильниками її подальшого перебування в організаційних рамках ППСД [2, с. 62]. Уперше постало питання про організацію українських профспілок, а також створення місцевих комітетів УСДП у містах. Тодішні керівники партії сприйняли це негативно. Один із них, Т. Мелень, визнавши у своїй доповіді важливість союзу соціал-демократичної партії з профспілками в набутті політичної вагомості, відкинув можливість створення українських робітничих профспілок, запропонувавши обмежитися заснуванням інституту мужів довір'я у селах, а в містах – культурно-освітніх товариств «Воля» і, як виняток, у повітових центрах – місцевих комітетів УСДП. Свою позицію Т. Мелень аргументував молодістю партії та нечисельністю українського пролетаріату [5, с. 2].

Такі аргументи, однак, не переконали опозиціонерів. Їхній лідер В. Левинський, звинувативши Т. Меленя у праці передусім на ППСД, наголосив: «Коли хочемо бути самостійною партією в повному значенні слова, то мусимо заснувати професійні організації – на яких партія опирається і черпає з них певні матеріальні засоби» [5, с. 2]. Схожою була тональність виступів представника віденської групи УСДП М. Пасічника, залізничника зі Станіславова Файфера [2, с. 62]. Вони пропонували заснувати окремі українські профспілки, видавати газету залізничників не лише польською, а й українською мовами [16, с.36–37]. Буковинець О. Безпалко висловив думку про офіційне визнання самостійності Єврейської соціал-демократичної партії Галичини.

Конференція відхилила всі ініціативи опозиції. Після конференції В. Левинського було усунуто від редагування «Волі». У відповідь опозиціонери з 1 березня 1906 р. почали видавати у Чернівцях тижневик «Земля і воля» («орган української соціал-демократичної партії для сільського робочого люду»). Газета стала трибуною пропаганди ідеї усамостійнення УСДП, створення її партійних осередків у містах, заснування українських профспілок [2, с. 64].

На думку В. Савонюка, «опозиція вирішила в цих умовах піти на фактичний розкол партії, уникаючи його офіційного оформлення» [12, с. 128]. Це був внутрішньопартійний конфлікт, що став прелюдією справжнього роз'єднання партії в 1911 р. Саме як «непорозуміння» 1906 р. і як «розкол» 1911 р. класифікував ці події в УСДП опозиціонер Л. Ганкевич. Основною причиною такої «неприємності» називалось питання про визнання Єврейської соціал-демократичної партії. Під час його розгляду

Т. Мелень нібито вдався «до знасилування свободи слова і думки на соціалістичній конференції, щоб лише не допустити до ухвали того, що випливає з цілої науки соціалізму, а то, що кождий нарід має право про себе рішати і постановляти, для того лишень, що польській партії соціал-демократичній подобається цілком неслухно твердити, що Жиди не мають права бути Жидами» [12, с. 128].

До примирення самостійницький та інтернаціоналістський табори УСДП підштовхнула позиція ППСД на виборах 1907 р. до Державної ради Австрії. На тлі передвиборних дискримінаційних утисків керівництвом ППСД свого М. Ганкевича, в УСДП відбулися події, які сприяли подоланню конфлікту в УСДП та її фактичного усамостійнення. Так, 17–19 лютого 1907 р. на партійній конференції у Львові було прийнято рішення припинити видання «Волі» й перенесення з Чернівців до Львова «Землю і волю» – головного друкованого органу партії, очолену В. Левинським, а також заснувати місцеві комітети і в селах, і в містах Галичини.

Чергова партійна конференція 12–13 червня 1907 р. відбулася у напруженій атмосфері. З основними доповідями на ній виступили представники самостійницької течії: В. Левинський (про політичні завдання партії), Л. Ганкевич (з проектом організаційного статуту). Головною ланкою в партії, згідно з новоприйнятим статутом, стали місцеві комітети; особлива увага приділялася їхньому виникненню у містах. Перший такий комітет засновано 1907 р. у Львові, а 1909 р. вони уже діяли в 11 містах [3, с. 17–34]. Статут і надалі дозволяв подвійне членство в українській і польській соціал-демократичних партіях, але забороняв членам УСДП належати до несоціалістичних політичних організацій.

Нову хвилю напруження в середовищі української лівіці Галичини спровокувала праця Ю. Бачинського «Взаємні відносини соціал-демократичних партій, української і польської, в Східній Галичині». У ній проаналізовано українсько-польські відносини на міжпартійному рівні крізь призму боротьби за робітництво. Учений детально охарактеризував різноманітні способи протидії ППСД усамостійненню УСДП. Книга та її автор стали об'єктом пильної уваги не лише соціал-демократів Галичини і Буковини, а й усієї Австрії, підросійської України, а також інших партій і політичних діячів. Зміст цієї праці Ю. Бачинського, без перебільшення, став основною темою двох партійних зібрань українських соціал-демократів упродовж 1911 р. – конференції (29 січня) і IV конгресу (3 – 4 грудня) у Львові.

На конференції, яка відбулась із порядком денним «Взаємні відносини соціал-демократичних партій, української і польської, в Східній Галичині», ідеї брошури одержали практично одноголосне схвалення і стали стрижнем її резолюції, де у «ненормальності» відносин між українською та польською соціал-демократичними партіями у Східній Галичині звинувачувалася ППСД. Але вже на IV конгресі відносини українських і польських демократів піддалися новій ревізії, що фактично спричинило поділ УСДП на «націоналістів» (самостійників) та «інтернаціоналістів», а також розпад партії [2, с. 66].

Проте у 1911 р., після поразки на виборах до парламенту, IV конгрес на розгляд делегатів виніс два проекти резолюцій. Перший запропонував Т. Мелень: «Конгрес опрокидує брошуру Юліана Бачинського п.з.: «Взаємні відносини соціал-демократичних партій, української і польської, в Східній Галичині», як шкідливу для нашої партії» [17]. Другий внесли В. Левинський та І. Сіак: «Конгрес не годиться з особистими випадками Ю. Бачинського, зробленими ним в його брошурі на адресу М. Ганкевича і С. Вітика» [17]. Під час поіменного голосування за перший проект резолюції проголосувало 40

делегатів(повноваження 13 з них легітимацийна комісія визнала недійсними), а за другий – 38 делегатів [2].

«Польські товариші» шукали підтримки у відомих діячів австрійської соціал-демократії, зокрема в О. Бауера. У березні 1911 р. у місячнику «*Der Kampf*» («Боротьба») той надрукував замітку з промовистою назвою «Інтернаціонал націоналістів». Автор наголошував: «взаємних відносинах соціал-демократичних партій» Ю. Бачинського містяться «гвалтовні напади не лише проти польських товаришів, але також проти тої частини української партії, що ведена Ганькевичем і Вітиком, стремить удержати український пролетаріат в тіснім союзі з польськими робітниками» [1, с. 270]. Ю. Бачинський відповів брошурою «Зразок публіцистичної несовісности: відповідь О. Бауерови» (1912 р.), знову виявили послідовність і принциповість у відстоюванні й захисті українських національних інтересів у європейському соціал-демократичному русі. Однак у запалі полеміки він відкинув і слушні думки австрійського соціал-демократа. З приводу розколу в УСДП з О. Бауером полемізував і В. Левинський [7].

У двох таборах УСДП, самостійницькому й інтернаціоналістському, усвідомлювали, що «розкол відбився недобре в життю партії» [3, с. 17–22]. Попри взаємні образи, відомі партійці прагнули до відновлення єдності партії, збереження її впливу в суспільстві. Показовий у цьому сенсі є лист О. Безпалка до В. Левинського. «Може нікому стільки кривди не зробила Вітикова банда, яко мені, – зізнався він, – та я ні на хвилину не забуваю, що й за «Вітиками» є українські робітники, яких ми не сміємо від себе відчужувати. Можете межі собою і Вітиком і Меленем не шукати зв'язку, та діло так треба вести, щоби все було можливо злучити український пролетаріат в одно» [15, арк. 18].

Урешті-решт, цей підхід сприяв подоланню розколу в партії, відновленню її єдності. 1 – 2 березня 1914 р. у Львові на V конгресі УСДП, скликаному об'єднаними перед тим керівними органами обох її частин [15, арк.22]. Після дискусії 72 делегати з'їзду ухвалили запропонований Ю. Бачинським новий статут партії, вирішили видавати замість «Вперед» та «Землі і волі» новий часопис «Праця» – спільний орган партії. Головою Тіснішої управи став В. Темницький. Це був останній з'їзд УСДП перед Першою світовою війною.

Отже, українсько-польські відносини у партійному розрізі вирізнялися конфронтаційністю, боротьбою за електорат Східної Галичини. З кінця XIX ст. між українськими та польськими соціалістичними партіями точилася гостра боротьба за вплив на профспілкові організації, які об'єднували значну частину робітництва краю. Усамотійнення УСДП, намагання партії скласти конкуренцію ППС призвело до ще більшого розходження у лівому таборі Галичини.

Список використаної літератури

1. *Бауер О.* Інтернаціонал націоналістів: огляд соціалістичної преси / О. Бауер // Наш голос. – 1911. – Ч. 5.
2. *Бегей І.* Українська соціал-демократія (лівиця): історія, теорія, особи / І. Бегей. – Л.: [б. в.], 2005. – 350 с.
3. *Ганкевич Л.* З минулого нашої партії : матеріали до історії УСДП / Лев Ганкевич // Календар «Вперед» : 1920. – Л.: [б. в.], 1920. – С. 17–34.
4. *Грицак Я.* Дух, що тіло рве до бою... : Спроба політичного портрета Івана Франка / Я. Грицак. – Л.: Каменярь, 1990. – 179 с.

5. Друга конференція української соціал-демократичної партії // Воля. – 1906. – 1 квіт.
6. *Жерноклеєв О.* Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.) / О. Жерноклеєв. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006.
7. *Левинський В.* Розкіл української соціал-демократії / В. Левинський // Вперед. – 1912. – 9 трав. – Ч. 20; 23 трав. – Ч. 21; 8 черв. – Ч. 22.
8. Народ. – 1895. – Ч. 5.
9. Народ. – 1895. – Ч. 6.
10. *Павлик М.* В справі робітничого руху в Галичині / М.Павлик // Народ. – 1892. – Ч. 13 – 14.
11. Парти́йна конферен́ція УСДП. По конференції // Земля і воля. – 1911. – 5 лют. – Ч. 5.
12. *Савонюк В.* До історії першого розколу в УСДП (1906 – 1907 роки) / В. Савонюк // Студії політолог. центру «Генеза». – 1995. – № 2. – С. 128–136.
13. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 7, спр. 4479.
14. ЦДІАЛ України, ф. 387, оп. 1, спр. 13.
15. ЦДІАЛ України, ф. 387, оп. 1, спр. 39.
16. *Чернецький А.* До історії українського професіонального руху / А. Чернецький // Календар «Впереду». – 1920. – С. 36–37.
17. IV Конгрес УСДП // Земля і Воля. – 1911. – 30 грудня. – Ч. 37.
18. *Himka J.-P.* Socialism in Galicia. The Emergence of Polish Social Democracy and Ukrainian Radicalism (1860–1890) / J.-P. Himka. – Cambridge, 1983. – 244 p.
19. Praca. – 1890. – 22 listopada.
20. *Tomczyk R.* Galicyjska Rusko-Ukraińska Partia Radykalna w latach 1890–1914 / R. Tomczyk. – Szczecin, 2007. – 422 s.

Стаття надійшла до редколегії 11.04.2015

Прийнята до друку 01.07.2015

UKRAINIAN AND POLISH LEFT IN GALICIA: DIALOGUE AND CONFRONTATION (LATE XIX – BEGINNING OF XX CENTURY)

Igor Begej

*Lviv Institute of Banking
Banking University National Bank of Ukraine,
department of Social Sciences,
st. Sichovuch Strilciv, 11, Lviv, 79005, Ukraine
e-mail: begej@i.ua*

Analyzed the relationship of Polish and Ukrainian political parties of the left spectrum in Galicia late XIX – early XX century. The features of their development, common and distinctive features, social base, attitude to Ukrainian national cultural movement.

Key words: socialism, Galicia, confrontation the Russian-Ukrainian radical party (RURP), Ukrainian social democratic party (USDP), the Polish party social democratic (PPSD).

**УКРАИНСКАЯ И ПОЛЬСКАЯ ЛЕВИЦА В ГАЛИЧИНЕ: ДИАЛОГ И
ПРОТИВОБОРСТВО (КОНЕЦ ХІХ в. – НАЧАЛО ХХ в.)****Игорь Бегей**

*Львовский институт банковского дела Университета банковского дела
Национального банка Украины,
кафедра общественных наук
ул. Сичовых Стрильців, 11, г. Львов, 79005, Украина
e-mail: bezej@i.ua*

Анализируются отношения польских и украинских политических партий левого спектра в Галичине в конце ХІХ – начале ХХ в. Характеризируются особенности их развития, общие и отличительные признаки, социальная база, отношение к украинскому национально-культурному движению.

Ключевые слова: социализм, Галичина, противоборство, Русько-украинская радикальная партия (РУРП), Украинская социал-демократическая партия (УСДП), Польская партия социал-демократическая (ППСД).